

Sait Faik Abasıyanık'ın Öyküleri Örnekleminde Bir Çeviri Politikası Olarak Yanmetinsellik

Damla MEŞELİ*

Anıl ACAR**

Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT***

Musa Yaşar SAĞLAM****

“Yazmasam deli olacaktım”

Sait Faik Abasıyanık

ÖZET

Bu çalışmada, Sait Faik Abasıyanık'ın 1936-1954 yılları arasında yayımlanan 40 öyküsü ve bunların Gerhard Meier tarafından Almancaya yapılan çevirileri ele alınmaktadır. Manesse Yayınevi (Zürih) tarafından *Bibliothek der Weltliteratur* [Dünya Edebiyatı Kütüphanesi] kapsamında, *Geschichten aus Istanbul* [*İstanbul'dan Öyküler*] adıyla yayımlanan öykü seçkisinde, çevirmenin izlediği çeviri politikaları bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Kitap okurken okurların pek görmekten hoşlanmadıkları ancak çevirilerde sıkça karşılaştığımız dipnotlar bu çalışmanın özünü teşkil etmektedir. Yapılan incelemenin ardından, Sait Faik Abasıyanık'ın kaynak metinde dört dipnota yer verdiği, ancak çevirmen Gerhard Meier'in, çeviride bunlardan sadece ikisini koruduğu görülmüştür. Böylece söz konusu çeviri öykü seçkisindeki dipnot sayısı çevirmenin eklediği 122 dipnot ile birlikte toplam 124'e yükselmiştir. Betimleyici çeviribilim çerçevesinde incelenen dipnotların, kaynak kültüre ait dağ, nehir, şehir, köprü, semt gibi coğrafi öğelere ilişkin açıklamalar; yabancı dilde yer

* Hacettepe Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara/Türkiye.
E-posta: damla.meseli@gmail.com

** Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye.
E-posta: anil_acar@hacettepe.edu.tr, Orcid: 0009-0004-4603-8052

*** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık ABD, Ankara/Türkiye.
E-posta: ssbozkurt@hacettepe.edu.tr, Orcid: 0000-0003-0376-0358

**** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye.
E-posta: mysaglam@hacettepe.edu.tr

verilmiş dilsel ögelere ilişkin açıklamalar; savaş, demografik yapı, il/ilçe/semterin tarih içindeki rolleri ve önemlerine ilişkin açıklamalar; müzik enstrümanları, folklor, ırk, milliyet gibi etnografik ögelere ilişkin açıklamalar; sanatçı, yazar, şair ve bunların eserlerine ilişkin açıklamalar; yiyecek, içecek, ev, süs eşyası, araç-gereç, taşıt, kıyafet vb. unsurlara ilişkin açıklamalar olmak üzere altı alt kategoride ele alınabileceği belirlenmiştir. Sonuç olarak, çevirmen Gerhard Meier'e ait olan 122 adet dipnotun hiçbirinin çevirmenin karşılaştığı çeviri sorunlarıyla ilgili olmadığını, aksine Alman okurun dikkatini belli bir konuya çekmeyi amaçladığını, dolayısıyla konuyla ilgili arka plan bilgisi verildiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla, Türkçe yazılmış klasik eserlerin çevirisi söz konusu olduğunda, araştırmacıların, yanmetinler üzerinde yapacakları çalışmaların, Türk kimliğinin çeviri eserler yoluyla temsili hakkında da değerli bilgiler sunacağını altını bir kez daha çizmek yerinde olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sait Faik, çeviribilim, yazın çevirisi, dipnotlar

ABSTRACT

This study focuses on 40 stories by Sait Faik Abasıyanık published between 1936 and 1954, and their translations into German by Gerhard Meier. The aim of this study is to focus on the translation policies followed by the translator while translating the selection of stories published by Manesse Publishing House (Zurich) as part of the *Bibliothek der Weltliteratur* under the title *Geschichten aus Istanbul* [Stories from Istanbul]. The footnotes, which readers do not like to see when reading a book but which we frequently encounter in translations, constitute the core of this study. After the analysis, it was observed that Sait Faik Abasıyanık included four footnotes in the source text, but translator Gerhard Meier preserved only two of them in the translation. Thus, the number of footnotes in this selection of translated stories increased to 124 with 122 footnotes added by the translator. The footnotes analyzed within the framework of descriptive translation studies can be categorized under six sub-categories: explanations about geographical elements of the source culture such as mountains, rivers, cities, bridges, neighborhoods; explanations about linguistic elements in a foreign language; explanations about war, demographic structure, the role and importance of provinces/districts in history; explanations about ethnographic elements such as musical instruments, folklore, race, nationality; explanations about artists, writers, poets and their works; and explanations on objects such as food, drink, house, ornaments, tools, vehicles, clothes, etc. In conclusion, we can say that none of the 122 footnotes belonging to the translator Gerhard Meier are related to translation problems encountered by the translator, on the contrary, they aim to draw the attention of the German reader to a certain subject, and therefore, background information is given on the subject. Therefore, when it comes to the translation of classical works written in Turkish, it would be appropriate to underline once again that the studies that researchers will carry out on the paratexts will also provide valuable information about the representation of Turkish identity through works in translation.

Key Words: Sait Faik, translation studies, literary translation, footnotes

Giriş

Bu çalışmada, 1906 yılında doğan ve kendisini bu yıl vefatının 70. yılında andığımız Sait Faik Abasıyanık'ın 1936-1954 yılları arasında yayımlanan 40 öyküsü ve bunların Gerhard Meier tarafından Almancaya yapılan çevirileri ele alınmaktadır. Manesse Yayınevi (Zürih) tarafından *Bibliothek der Weltliteratur* [Dünya Edebiyatı Kütüphanesi] kapsamında, *Geschichten aus Istanbul* [*Istanbul'dan Öyküler*] adıyla yayımlanan öykü seçkisinde, çevirmenin izlediği çeviri politikaları bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Kitap okurken okurların pek görmekten hoşlanmadıkları ancak çevirilerde sıkça karşılaştığımız ve deyim yerindeyse “can simidi” işlevi gören dipnotlar betimleyici çeviribilim çerçevesindeki bu çalışmanın özünü teşkil etmektedir. Aşağıda çalışmanın veri bütüncesine ilişkin ayrıntıları görebilirsiniz:

Tablo 1

“*Istanbul'dan Öyküler*” – Yanmetinsel Özet

Çeviri Dili	Almanca
Çeviri Eser	<i>Geschichten aus Istanbul</i>
Çevirmen	Gerhard Meier
Basım yılı ve Baskı sayısı	2012 / 1
Dipnot sayısı	Telif eser 4 (sayfa altı) / Çeviri eser 2 (eserin sonunda)
Çevirmenin notu	124 (eserin sonunda yer almakta, ikisi telif eserde geçmekte)
Sonsöz	14 sayfa
Yayınevi	Manesse Yayınevi (Zürih)

20. Yüzyıl Türk Edebiyatının öncüleri arasında sayabileceğimiz Sait Faik'in, farklı edebiyat dergilerinde yayımlanmış yaklaşık 180 öyküsü, iki romanı ve şiirleri bulunmaktadır. Sait Faik'in öyküleri günlük hayatın içinden konulara odaklanmakta, birçoğu bir kahvede otururken yapılan bir gözleme dayanmaktadır. Planlı programlı çalışan bir yazardan çok, anlık duygularının peşinde koşan, spontan bir şekilde yaşayan bir kişi vardır karşımızda. Sait Faik, eline kâğıt kalem alıp yakaladığı anlık gözlemleri gündelik dilde hemen kâğıda dökmeye koyulur. Aynı şekilde, öykülerin pek çoğu da hiç beklenmedik bir şekilde ansızın sona erer. Sait Faik, öykülerinde genellikle açık sonu tercih etmektedir. Amacı, okura kendi içinde bütün, sonuçlanmış bir olayı anlatmaktan çok, hayatın içinden herkesin gözlemleyebileceği bir kesiti sunmaktır. Öyküler yazmasının temel nedenleri arasında, en başta

adalete olan sarsılmış inancı gelmektedir. Nitekim *Haritada Bir Nokta* adlı öykü, “Yazmasam deli olacaktım” diye sona erer.

Öykülerinde yoksul, sıradan insanları ve yaşadıkları sıkıntıları betimleyen yazarın amacı, sorun çözmekten ziyade, insan kaderinin kaçınılmazlığına dikkat çekmektir. Türk öykücülüğünün temel taşlarından biri olan Sait Faik hakkında çalışmalar yürüten bazı eleştirmenlere göre, Nâzım Hikmet ve Orhan Veli şiirde, Yaşar Kemal romanda ne başarmışsa, Sait Faik de öykü alanında aynı şeyi başarmıştır.

Türk edebiyatı açısından böylesine değerli bir yeri olan yazarın yazmış olduğu hikâyelerin bir kısmı başta Fransızca olmak üzere, Almanca, Arnavutça, Azerice, Bulgarca, Gürcüce, İngilizce, İspanyolca ve İtalyanca gibi farklı dillere çevrilmiştir. Aynı şekilde kendisi de bir çevirmendir. Başta André Gide, Georges Simenon, Liam O’Flaherty, Claude Houghton gibi tanınmış yazarların hikâyeleri olmak üzere birçok eseri Fransızcadan çevirerek Türkçeye kazandırmıştır.

Sait Faik’in öykülerine Almancada ses veren çevirmen Gerhard Meier ise Alman ve Romen dili ve edebiyatı alanında öğrenim görmüş, özel merakından dolayı Türkçe öğrenmiştir. 1986 yılından bu yana Lyon’da (Fransa) yaşayan Meier, Fransızca ve Türkçeden Almancaya edebî çeviri yapmaktadır. Sait Faik dışında, Ahmet Hamdi Tanpınar, Yaşar Kemal, Hasan Ali Toptaş, Orhan Pamuk, Murat Uyrkulak, Zülfü Livaneli gibi Türk Edebiyatının tanınmış yazarlarından çok sayıda eseri Almancaya çevirmiştir. Kendisi bütün çevirileriyle 2011 yılında Tarabya ve 2014 yılında Paul Celan Ödülüne layık görülmüştür.

Meier’in çevirdiği seçkide yer alan öykülerin sosyo-kültürel arka planını incelediğimizde, eserde İstanbul şehri, Prens Adaları, Burgazada’nın sakinleri olan Frenkler, Yahudiler, Rumlar, özellikle de Rum balıkçılar, farklı dinlere ve kültürlerle mensup, özellikle de alt toplumsal katmanlara mensup insanlar, imam, papaz, oruç, namaz, hatim, aşır okumak, kerahat vakti, yortu gibi dini öğeler ile mahya, Karagöz oyunu gibi etnografik öğelerin yer aldığı ve anlatıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla seçkinin çevirmen açısından zorlu bir metin olduğu düşünülebilir.

Çeviri ve Dipnotlar

İncelemeye geçmeden önce dipnotlara ilişkin genel bir kuramsal arka plan sunmak amacıyla yanmetinsellik ve bu kavramın çeviride yansımaları üzerine kısa bir bilgi paylaşmak yerinde olacaktır.

Bir metnin ikinci dereceden metinsel unsurları olarak nitelendirebileceğimiz yanmetinsellik (Alm. Paratextualität) Gérard Genette'e göre kendi içinde ikiye ayrılmaktadır:

- a) Çevremin / İç Yanmetin (Alm. Peritext): Kitap veya metin çevresinde, bazen de metin içinde geçen ögeler, örneğin ön kapak, arka kapak, başlık, ithaf, önsöz, sunuş, notlar, sonsöz vs
- b) Dışmetin (Alm. Epitext): Kitap veya metin hakkındaki ögeler, örneğin reklam, duyuru, röportaj vs.

Yanmetinler genellikle metin-dışı unsurlar olarak kabul edilir ve asıl metinden ayrılırlar. Ancak Gérard Genette bu unsurların, metnin yorumlanmasındaki önemini özellikle vurgulayarak, yanmetinlerin asıl metinden ayrı düşünülmemesi gerektiğini “[...] metnin alınılanması ve yorumlanmasındaki rolleri kimi zaman o kadar önemlidir ki yanmetinsel unsurların bazıları metnin ayrılmaz parçaları olurlar” (Akt. Aktulum 1999: 86) diyerek anlatır.

Çeviribilim açısından değerlendirecek olursak, iç yanmetin olarak değerlendirebileceğimiz dipnotlar arasında çevirmen dipnotları da önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin J. Henry (2000), çevirmen dipnotlarını dört kategoriye ayırmaktadır:

- a) Erek okurun dikkatini belli bir konuya çekmeyi amaçlayan,
- b) Kaynak metinde saptanan hatalara açıklık getirmeyi amaçlayan,
- c) Eser başlıklarının alıntısıyla ilgili olan,
- d) Kelime oyunları ile ilgili olan dipnotlar

Bu tasnif kapsamlı olmakla birlikte, farklı veri bütünceleri üzerinden yapılacak çalışmaların yeni alt kategoriler sunabileceği de göz önünde tutulmalıdır. Bu bağlamda, Turgay Kurultay da, dipnotların çeşitliliği ve işlevlerinin farklılığı konusunda “Dipnotları kendi içinde farklı türlere ayırmak gerekiyor ve her dipnotun işlevinin ve biçiminin farkını görmek gerekiyor [...]” (1993: 91) diyerek durumu ele alır.

Aynı şekilde, Sanat Edebiyat Dergisi Gösteri'nin 1993 Mayıs sayısında okurları dipnotlar konusunda ciddi bir şekilde uyarmaktadır:

“[...] dipnotu ekonomik kullanmak (çok kullanmamak ve yeterli olan en kısa ölçüde tutmak) ve okur açısından vazgeçilebiliyorsa dipnottan

vazgeçmek doğru olur. Çünkü dipnot, çeviri sorununu okura havale etmektir.” (Kurultay 1993: 91)

Çeviribilim araştırmacılarından Kansu-Yetkiner ve Yetkin-Karakoç ise dipnotları, “çevirmenin erek metinde görünür kılındığı, sesinin yükseldiği” (2015) alanlar olarak betimleyerek konuya daha farklı bir açıdan yaklaşmaktadırlar.

Dolayısıyla, dipnotları sadece metin içinde çözilemeyen çeviri sorunlarına ilişkin açıklamalar olarak değerlendirmek hiç doğru olmaz, zira bu notlar aracılığıyla okura metin ile ilgili ayrıntıları, ilave bilgileri aktarmak mümkündür. Nitekim *Geschichten aus Istanbul* adlı öykü seçkisinde yer alan 124 dipnottan Gerhard Meier’e ait olan 122 adet dipnotun hiçbirinin çevirmenin karşılaştığı çeviri sorunlarıyla ilgili olmadığını, aksine Alman okurun dikkatini belli bir konuya çekmeyi amaçladığını, dolayısıyla konuyla ilgili arka plan bilgisi verildiğini söyleyebiliriz. Söz konusu öykü seçkisinin hazırlanması ve Almancaya çevrilmesindeki amaç, Türk kültürünü Alman okurlara tanıtmak ve onları bilgilendirmektir: Kaynak metinde geçen tarihi ve siyasi olaylara, coğrafi ve kültürel öğelere, aynı şekilde yabancı dildeki ifadelerle ilişkin açıklayıcı bilgiler dipnotlar aracılığıyla verilmektedir. Bir sonraki bölümde, bu konulara açıklık getirmek amacıyla, *Geschichten aus Istanbul* adlı öykü seçkisinde yer alan dipnotlara ilişkin ayrıntılı bir inceleme yer alacaktır.

İnceleme

Gerhard Meier tarafından çevrilen *Geschichten aus Istanbul* adlı öykü seçkisinde yer alan dipnotları incelediğimizde, bunların toplam sayısının 124 olduğunu ve bunların öykülerden sonra, sonsözden önce sonnot şeklinde yerleştirildiğini görmekteyiz. Daha ayrıntılı ifade etmek gerekirse, Sait Faik Abasıyanık'ın kaynak metinde dört dipnota yer verdiği, bunların metnin hemen altına, sayfanın alt kısmına yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Ancak çevirmen Gerhard Meier, çeviride bunlardan sadece ikisini korumuş, diğer ikisini ise muhafaza etmemiştir. Muhafaza edilmeyen dipnotlar, iki ayrı öykünün daha önce farklı bir başlık altında yayımlandığı yıl ve dergiye ait bilgi içermektedir. Böylece *Geschichten aus Istanbul* adlı öykü seçkisindeki dipnot sayısı çevirmenin eklediği 122 dipnot ile birlikte toplam 124'e yükselmiştir.

Yapılan inceleme sonrasında dipnotları aşağıdaki altı başlık altında tasnif etmenin mümkün olduğu görülmüştür:

- 1) Kaynak kültüre ait dağ, nehir, şehir, köprü, semt gibi coğrafi öğelere ilişkin açıklamalar
- 2) Yabancı dilde yer verilmiş dilsel öğelere ilişkin açıklamalar
- 3) Savaş, demografik yapı, il/ilçe/semtlerin tarih içindeki rolleri ve önemlerine ilişkin açıklamalar
- 4) Müzik enstrümanları, folklor, ırk, milliyet gibi etnografik öğelere ilişkin açıklamalar
- 5) Sanatçı, yazar, şair ve bunların eserlerine ilişkin açıklamalar
- 6) Yiyecek içecek, ev, süs eşyası, araç-gereç, taşıt, kıyafet vb. nesnelere ilişkin açıklamalar

Kaynak kültüre ait dağ, nehir, şehir, köprü, semt gibi coğrafi öğelere ilişkin açıklamalar:

Bu seçki özellikle İstanbul temalı öyküler bir araya toplanarak oluşturulmuştur. Nitekim Bedri Rahmi Eyüboğlu'na göre, İstanbul denince ilk akla gelendir Sait Faik. Çoğumuz onu, “İstanbul Hikâyecisi” olarak tanırız. 2006 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Orhan Pamuk onun için şöyle der: “Ben Sait Faik’in o şiirsel öykülerinden hoşlanıyorum: İstanbul’a ait, içinde Adaların, balıkçı meyhanelerinin, avare dolaşanların, işsizlerin, ‘fuzuli’ insanların vs. geçtiği o öykülerden.” Nitekim dipnotları incelediğimizde, bunların bir kısmının özellikle öykülerde yer alan coğrafi öğeler, özellikle de İstanbul, üzerinde yoğunlaştığı (48 adet) ve konuyla ilgili ansiklopedik arka alan bilgisi verildiği görülmektedir:

Dipnot/Almanca	Türkçe Çevirisi¹
Saraçhane ⁵¹ Unkapanı, Saraçhane: Viertel im konservativ geprägten Stadtteil Fatih, in dem das historische Zentrum Istanbul liegt.	Unkapanı, Saraçhane: İstanbul’un tarihi merkezinin bulunduğu muhafazakâr Fatih ilçesinde bir mahalle.
Arnavutköy ⁵⁷ Bebek, Arnavutköy: Am europäischen Teil des Bosphorus gelegener Ort. Ehemals Fischerdörfer, heute Villengegenden.	Bebek, Arnavutköy: İstanbul Boğazi’nin Avrupa yakasında yer alır. Eskiden balıkçı köylerinin bulunduğu mahallede, bugün lüks villalar yer almaktadır.

¹ Dipnotlar çeviri eserde Almanca olarak yer almakta, bu makalede okura kolaylık olması açısından yazarlar tarafından yapılmış Türkçe çevirisi verilmektedir.

<p>Yedikule ⁷⁸ Am Marmarameer gelegenes Viertel von Istanbul, dessen Name («Burg der sieben Türme») sich von einer als Teil der byzantinischen Stadtmauer erbauten Burganlage herleitet.</p>	<p>İstanbul'un Marmara Denizi kıyısında yer alan ve adını ("Yedi Kule Zindanları") Bizans surlarının bir parçası olarak inşa edilen kale kompleksinden alan bir semt.</p>
<p>Taksim Meydanı ⁸⁴ Verkehrsknotenpunkt im Stadtteil Beyoglu (vgl. Anm. 59) . Der Platz rund um das «Denkmal der Republik» wird häufig für Veranstaltungen und Aufmärsche genutzt.</p>	<p>Beyoğlu bölgesinin ulaşım merkezi (bkz. not 59). "Cumhuriyet Anıtı" çevresindeki meydan, etkinlikler ve yürüyüşler için sıklıkla kullanılmaktadır.</p>
<p>Haydarpaşa ¹¹⁵ Häfengelände und Bahnhof auf der asiatischen Seite Istanbuls. Der Bahnhof wurde Anfang des 20. Jh. von dt. Architekten erbaut und war Ausgangspunkt der Bagdadbahn.</p>	<p>İstanbul'un Asya yakasındaki liman bölgesi ve tren istasyonu. İstasyon 20. yüzyılın başında Alman mimarlar tarafından inşa edilmiş ve Bağdat Demiryolunun başlangıç noktası olmuştur.</p>

Yabancı dilde yer verilmiş dilsel öğelere ilişkin açıklamalar:

Sait Faik'in öykülerinde geçen kahramanların birçoğu Apostol, Stelyanos veya Antimos gibi isimler taşır ve Yunanca, Ermenice ve daha başka dillerde konuşurlar. Bu ise, artık geçmişte kalmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfus çeşitliliğine işaret etmektedir. Bugün 15 milyonu aşmış olan İstanbul'un nüfusu 1950'lerde daha bir milyonu bile bulmazken, fevkalade kozmopolitti. Yunan, Ermeni, Yahudi ve Frenklerden oluşan gayrimüslimlerin sayısı hiç de azımsanmayacak bir orandaydı. Sait Faik ise, Marmara Denizi'nde âdeta İstanbul'un girişinde konuşlanmış Prens Adaları'ndan Burgaz Ada'da, yukarıda belirtilen gayrimüslim azınlıklara mensup insanların da yer aldığı bir çevrede yaşamaktaydı. Hatta öykülerinden birçoğunda Rum balıkçılar asıl kahramanlardı. Sait Faik Rumca, Ermenice ve Fransızca ifadelere öykülerde yer verirken, bunlara Türk okurun az çok hakim olduğu düşüncesinden hareket etmiştir. Çevirmen ise, kaynak dilden farklı bir dildeki bu ifadeleri metin içinde aynen koruma kararı almıştır. Aşağıdaki dipnotlar, kaynak metinde geçen ve kaynak dilden farklı bir dile ait olan alıntıların çevirisini ve konuya ilişkin açıklamaları içermektedir.

Bu bağlamda belirtmek isteriz ki çevirmen Gerhard Meier, kaynak metinde geçen kimi Fransızca ve Rumca ifadelerin doğru yazılışlarına da

yer vermiştir. Ancak kendisi, bu ifadelerin Sait Faik tarafından bilinçli bir şekilde hatalı olarak kullanıldığının farkındadır:

“Sahibi Frenk’le Yahudi kırması bir hatundur. Dünyalar kadar iyi kadındır. Kahvesine girer girmez:

- Bonjur madam, derim.

- Bonjur mösyö, der, komantalevu?

Lazım gelen cevabı veririm. O, bu cevapla kanmaz. Bana Fransızca herhalde pek hoş lakırdılar eder. Kimini anlar, kimini anlamam. Ne kadar vıy demek lazımsa der, bu vıy’ların arasına kaymasın diye iki tane de no yerleştiririm. Rahat rahat anlaşırız. Elime Fransızca bir mecmua sıkıştırır. Ben de resimlerine bakar, anlayamadığım kelimeleri bir yere yazar, eve gidip lügata baktıktan sonra da anlar, ertesi sabah gelip de mecmuayı yeniden okuduğum zaman ‘vay anasını’ derim.” (313-314)

Dipnot/Almanca	Türkçe Çevirisi
Kalimera ¹⁶ Griech. «Guten Morgen», «Guten Tag».	Yunanca: “Günaydın”, “İyi günler”.
“Bonjur, mösyö, komantalewu?” ⁴⁷ Lautmalerische, aber natürlich unkorrekte Schreibweise für frz. <i>Bonjour, monsieur, comment allez-vous?</i> («Guten Tag, mein Herr, wie geht es Ihnen?»)	Fransızcanın okunduğu gibi (ses öykünmesi, yansıma) fakat doğal olarak yanlış yazımı <i>Bonjour, monsieur, comment allez-vous?</i> (“İyi günler, efendim, nasılsınız?”)
“Sesa!” ⁴⁸ Lautmalerische, aber unkorrekte Schreibweise für frz. <i>C’est ça.</i> («So ist es!»)	Fransızcanın okunduğu gibi (ses öykünmesi, yansıma) fakat yanlış yazımı. <i>C’est ça.</i> (“İşte böyle!”)
mes enfants ⁹⁷ Frz. «meine Kinder».	Fransızca: “çocuklarım”
Panaiyamu, dedi. Viresi dedi. Kalyopi dedi. Ti pzağma, tinafnoyni? ¹¹⁸ Griech. «Heilige Maria! Mensch, Kalliopi. Was ist denn das da fürn Ding?» {Korrekte Schreibung in pont. Dialekt: <i>Panajiá mu! Vre esi, Kalliópi. Ti prama ine aftó ekí</i>)	Yunanca “Kutsal Meryem! Tanrım, Kalliopi. O şey de ne?” (Pontus Rumcasında doğru yazım: Panajiá mu! Vre esi, Kalliópi. Ti prama ine aftó ekí)

Savaş, demografik yapı, il/ilçe/semterin tarih içindeki rolleri ve önemlerine ilişkin açıklamalar:

Sait Faik, İstanbul temalı öykülerinde doğal olarak Galata, Şehzadebaşı, Adalar, Beyoğlu gibi İstanbul'un semterlerine yer vermiş, ayrıca Çanakkale Savaşı, Kurtuluş Savaşı gibi Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişi simgeleyen tarihi olaylara da değinmiştir. Çevirmen Gerhard Meier, Sait Faik Abasıyanık'ın 1936-1954 yılları arasında yayımlanmış 40 öyküsü üzerinden İstanbul şehrini ve Türk kültürünü Alman okurlara tanıtmayı amaçlamıştır. Dolayısıyla çevirmen öykülerde geçen İstanbul'un semterlerine ve bu yerlerin daha önceki isimleri ile oynadıkları rollere ilişkin ek bilgi sunmaktadır.

Dipnot/Almanca	Türkçe Çevirisi
<p>Şehzadebaşı ¹² Galata: Istanbuler Stadtviertel nördlich des Goldenen Horns. Trägt heute den Namen Karaköy. Frühere genuesische Handelskolonie mit eigener Stadtmauer. Bis in die 1850er-Jahre stark europäisch geprägt. - Şehzadebaşı: Viertel im historischen Teil Istanbul auf der europäischen Seite.</p>	<p>Haliç'in kuzeyinde kalan İstanbul'da bir mahalle. Bugün Karaköy adını taşımaktadır. Cenevizliler tarafından inşa edilen surlarla çevrili eski bir ticaret merkezidir. 1850'lere kadar güçlü bir Avrupa etkisi altında kalmıştır. - Şehzadebaşı: İstanbul'un Avrupa yakasındaki tarihi yarımada bir semt.</p>
<p>Adalar ²¹ Inselgruppe im Marmarameer, zu osmanischen Zeiten hauptsächlich von Angehörigen der nichtmuslimischen Minderheiten bewohnt.</p>	<p>Marmara Denizi'nde yer alan ve Osmanlı döneminde çoğunlukla gayrimüslim azınlıkların yaşadığı bir grup ada.</p>
<p>Çanakkale ⁴⁰ Meerenge zwischen Ägäis und Marmarameer. Während des Ersten Weltkriegs Schauplatz der Schlacht um Gallipoli, in der es den osmanischen Truppen unter der Führung von Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) in verlustreichen Kämpfen gelang, brit., frz., austral. und neuseeländ. Verbände zurückzuschlagen.</p>	<p>Ege ve Marmara Denizleri arasında kalan boğaz. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) liderliğindeki Osmanlı birliklerinin İngiliz, Fransız, Avustralya ve Yeni Zelanda kuvvetlerini ağır kayıplarla sonuçlanan muharebelerde geri püskürtmeyi başardığı Çanakkale Savaşı'nın yapıldığı yer.</p>

<p>Beyoğlu ⁵⁹ Stadtteil auf der europäischen Seite Istanbuls. Unter dem alten Namen Pera ebenfalls eine frühere genuesische Handelskolonie wie das benachbarte Galata. Heute als Ausgeviertel bekannt.</p>	<p>İstanbul'un Avrupa yakasında kalan bir semt. Eski adıyla Pera, komşu Galata gibi eski bir Ceneviz ticaret merkeziydi. Günümüzde hareketli gece hayatı ile bilinmektedir.</p>
<p>İstiklal Harbi ¹²³ Von 1919 bis 1922 unter der Führung von Mustafa Kemal Atatürk gegen die Besatzungsmächte und gegen die Pläne einer Aufteilung Anatoliens geführter Krieg.</p>	<p>1919'dan 1922'ye kadar Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde işgalci güçlere ve Anadolu'yu bölme planlarına karşı yürütülen savaş.</p>

Müzik enstrümanları, folklor, ırk, milliyet gibi etnografik öğelere ilişkin açıklamalar.

Her iki toplumun kültürel birikimindeki farklılıktan dolayı, çevirmen erek okura, kaynak metinde geçen ve Türk kültürüne özgü bazı etnografik öğelere ilişkin ek bilgi vermektedir: “Karagöz” gösteri oyununun ana kahramanlarının kimler olduğu ve bu oyunun hangi zamanlarda oynatıldığı; Anadolu kültürünün temel çalgı aletlerinden saz ve zurna; Türkiye’de neredeyse her evde bulunan tavla oyunu; düğünlerde ve galibiyetle biten maçlardan sonra havaya kurşun sıkma geleneği gibi.

Dipnot/Almanca	Türkçe Çevirisi
<p>Tavla ⁵ Mit Backgammon eng verwandtes Brettspiel. Das Nationalspiel der Türken.</p>	<p>Backgammon'a çok benzeyen bir masa oyunu. Türklerin milli oyunudur.</p>
<p>Saz ²⁴ Volkstümliches Saiteninstrument mit langem Hals.</p>	<p>Uzun saplı telli bir halk çalgısı.</p>
<p>Karagöz ²⁸ Türk. Schattenspiel, das früher insbesondere während des Ramadan und bei Hochzeiten aufgeführt wurde. Den Kern bilden die Dialoge des bauernschlauen Karagöz und seines distinguierten Nachbarn Hacivat.</p>	<p>Önceleri, özellikle Ramazan aylarında ve düğünlerde sergilenen Türk gölge oyunu. Kurnaz Karagöz ile kendisinden daha seçkin komşusu Hacivat arasındaki diyaloglardan oluşur.</p>

<p>Düğünde Kurşun Sıkmak ²⁹ Bei Hochzeiten oder nach dem Sieg in einem Fußballspiel werden gelegentlich Freudenschüsse in die Luft abgefeuert; dabei kommt es nicht selten zu Verletzten und Toten.</p>	<p>Düğünlerde ya da bir futbol maçını kazandıktan sonra kutlama amacıyla zaman zaman havaya ateş açılmakta, bu da çoğu zaman yaralanmalara ve ölümlere yol açmaktadır.</p>
<p>Zurna ⁵⁰ Oboenartiges türk. Musikinstrument.</p>	<p>Türlere ait obua benzeri bir müzik aleti.</p>

Sanatçı, yazar, şair ve bunların eserlerine ilişkin açıklamalar:

Çevirmen Gerhard Meier, erek dilin (Almanca) kültürel açıdan uzak bir dil olduğunu göz önünde bulundurarak, 16. yüzyıl Türk divan şairi Fuzuli ve İslam bilgini ve şair Şeyhülislam Yahya; Klasik Türk Müziği sanatçıları Münir Nurettin Selçuk ve Safiye Ayla; Türk Sanat Müziği sanatçısı Hafız Burhan'la ilgili erek kültür okuru, özellikle de kültürel açıdan uzak erek kültür okuru için ek bilgi vermiştir.

Dipnot/Almanca	Türkçe Çevirisi
<p>Nat-Pinkerton Dergisi ⁶ Romanheftserie über eine amerik. Detektivagentur.</p>	<p>Bir Amerikan dedektiflik bürosu hakkında roman serisi.</p>
<p>Fuzuli ⁴⁹ Aus dem Irak stammender Dichter (1480-1556), der seine Werke auf Aserbaidisch, Persisch und Arabisch verfasste.</p>	<p>Eserlerini Azerice, Farsça ve Arapça yazan Iraklı şair (1480-1556).</p>
<p>“Hiç böyleliğin görmemişiz fasl-ı baharın” ⁷⁶ Vers des türk. Dichters und islamischen Gelehrten Şeyhülislam Yahya (1552-1592)</p>	<p>Türk şair ve İslam alimi Şeyhülislam Yahya'nın (1552-1592) şiirinden alıntı.</p>

<p>Münir Nurettin Selçuk, Tino Rossi, Safiye Ayla ⁹⁰ Münir Nurettin Selçuk (1900-1981): äußerst beliebter türk. Tenorsänger; Tino Rossi (1907-1983): auch in der Türkei populärer frz. Sänger und Leinwandidol vor allem der 30er- und 40er-Jahre; Safiye Ayla (1907-1998): wohl berühmteste und erfolgreichste klassische Sängerin der Türkei mit auf über 500 Platten eingespieltem, breitem Repertoire, in dem sich westliche und östliche Musikrichtungen verbanden.</p>	<p>Münir Nurettin Selçuk (1900-1981): son derece popüler Türk tenor şarkıcı; Tino Rossi (1907-1983): Özellikle 1930’lu ve 1940’lı yıllarda Türkiye’de de popüler olan Fransız şarkıcı ve sinema yıldızı; Safiye Ayla (1907-1998): Batı ve Doğu müzik tarzlarını birleştiren, 500’den fazla plak kaydetmiş, geniş bir repertuara sahip, muhtemelen Türkiye’nin en ünlü ve başarılı klasik müzik sanatçısı.</p>
<p>Hafız Burhan ⁹¹ Hafız Burhan (1897-1943), türk. Komponist und Interpret.</p>	<p>Hafız Burhan (1897-1943), Türk besteci ve yorumcu.</p>

Yiyecek içecek, ev, süs eşyası, araç-gereç, taşıt, kıyafet vb. nesnelere ilişkin açıklamalar:

Kaynak ve erek toplumun kültürel birikimindeki farklılık yiyecek ve içeceklerde de ortaya çıkmaktadır. Çevirmen, erek okura, kaynak metinde geçen ve Türk kültürüne özgü olan, özellikle de soğuk mevsimlerin aranılan içeceği salep; en fazla tüketilen kuruyemişler arasında yer alan leblebi; vaktiyle tütün ekim alanlarının başında gelen Bafra ilçesinin adıyla anılan ve 1970’lere kadar sigara dendiğinde ilk akla gelen filtresiz sigara markası olan Bafra; Türk mutfağının önemli bir hamur tatlısı ve bayramların vazgeçilmez ikramı olan baklava hakkında ek bilgi vermektedir.

Dipnot/Almanca	Türkçe Çevirisi
<p>Salep ³ Vor allem im Winter konsumiertes Getränk aus Knabekrautpulver, Milch, Zucker und Zimt.</p>	<p>Çoğunlukla kış aylarında tüketilen orkide tozu, süt, şeker ve tarçından yapılan bir içecek.</p>
<p>Leblebi ¹⁷ Geröstete Kichererbsen.</p>	<p>Kavrulmuş nohut.</p>
<p>Baklava ⁴⁵ Im Türk. steht «Pasta» für tscherkessisches Maisbrot wie für Baklava, eine Blätterteigpastete mit Honig und Mandel- oder Nussfüllung.</p>	<p>Türkçe’de “pasta” Çerkes mısır ekmeğinin yanı sıra ballı, bademli veya fındıklı bir milföy hamuru olan baklava anlamına da gelmektedir.</p>

Bafra ¹¹⁴ Türk. Zigarettensmarke.	Bir Türk sigara markası.
Övendire ¹²¹ Stachelartiger Stock zum Antreiben von Ochsen.	Öküzleri sürmek için kullanılan çivili sopa.

Sonuç

Çağımız insanının sıradan ancak yoğun ve özgün yaşantılarının, öykülerde bize daha çok simgesel düzeyde anlatıldığını belirten Ramazan Korkmaz, bu durumu şu şekilde açıklar:

Temelde görselleşen bir dünyada ve süre/hız faktörlerinin kıskacında yaşamaya çalışan 20. yüzyıl insanı, zaman yoksuludur; uzun romanlar okumaya vakti yoktur. Dolayısıyla bu gereksinimi giderecek ‘fast food’ tarzı bir anlatı türü, geçmiş deneyimleri de arkasına alarak kendiliğinden gündeme gelir. (Korkmaz 2007: 35).

Nitekim Sait Faik, bize yazdığı öykülerde Korkmaz’ın ifadesiyle “bazı değişmez hakikatleri sezdir[miş], insanları onlarla aniden yüzleştirerek çok uyarmalar yap[mıştır]” (Korkmaz 2007: 33).

Böylesi bir eserin çevirisi de son derece zahmetlidir. İçinde 124 dipnota yer verilmiş, başka bir deyişle çevirmenin “görünür” olduğu *Geschichten aus Istanbul* adlı öykü seçkisinde okura, okumakta olduğu eserin bir çeviri eser olduğu sürekli hatırlatılmaktadır. Bu tür metinler okuma sürecini zorlaştırabilse de okurları sürekli sorgulayamaya itebilir ve onlara bu yolla yeni şeyler öğretebilir, bilmedikleri dünyaların kapılarını aralayabilir.

Çevirinin nasıl yapılacağı, ne çevrildiği ve onun hangi amaçla çevrildiğine göre belirlenir ilkesinden hareketle eserin Almanca çevirmeni Gerhard Meier, kaynak Türk kültürü ile erek Alman kültürü arasındaki kültürel birikimdeki farklılığı, ayrıca zamansal ve mekansal boşluğu dikkate alarak, okurun dikkatini belli bir konuya çekmeyi amaçlayan 124 sonnota yer vermiştir. Bu notlar erek Alman okuru için büyük önem taşımaktadır, zira bunların metnin alımlama süreci üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır.

Genellikle, çevirmenin öncelikle kaynak dile hakim olması gerektiği vurgulanır. Ancak kaynak dile hakimiyet kadar erek dile ve kültüre hakimiyet de son derece önemlidir, zira çevirideki amaç kaynak metinde dile getirilen düşüncenin erek dilde yeniden yaratılmasından ibarettir. Hedef, erek metin okuru üzerinde, kaynak metnin kendi okuru üzerinde bıraktığı etkiye benzer

bir etkiyi bırakabilmektir. Bunu ise her çevirmen elbette ancak çok iyi hakim olduğu dilde, özellikle de anadilinde, yapabilir çünkü sözcüklerin duygu değerine ancak ana dilimizde gerçek anlamda hâkim olabiliriz. Onun içindir ki edebî çeviri söz konusu olduğunda, çevirmenin kendi ana diline çeviri yapması daha çok rastlanılan bir durumdur.

Gerhard Meier, erek metin okurlarının Sait Faik Abasıyanık ve öykülerine, onun amaç ve biçimine yakınlık duyması amacıyla okurun rahatını bozup onu yazara yakınlaştırmış, başka bir deyişle kültür odaklı öğeleri koruyup, kültürel mesafe ve farklılıkları erek kültür ortamına taşımış ve eserde yer verdiği 124 sonnot ile de bunu erek metin okurlarına hissettirmiştir. Bu bağlamda gözden kaçırılmaması gereken husus, “*Geschichten aus Istanbul*” adlı öykü seçkisinde yer alan 124 dipnottan hiçbirinin çevirmenin karşılaştığı çeviri sorunlarıyla ilgili olmayışdır.

Bu hususu metiniçi incelemeye ilişkin örnekler vererek de somutlaştırabiliriz. Gerhard Meier, dipnot versin ya da vermesin, kaynak metnin farklı yerlerinde karşısına çıkan kimi kültürel öğeleri “işlevsel eşdeğerlik” (İng. Functional Equivalent) ile erek dile aktarmış, bazen “silme” (İng. *omission*) mikro stratejisine başvurarak bu öğelere erek metinde yer vermediği için metnin bütününe gözönünde bulundurarak “dengeleme” (İng. *compensation*) yöntemine başvurmuş ve kültürel öge bulunmayan bir yere kültürel öge ekleyerek durumu telafi etme yoluna gitmiştir. Aşağıda bunlara ilişkin karşılaştırmalı örnekler görülebilir:

Kaynak Metin	Erek Metin
<p>Metin İçi Açıklama Bir kış ramazanı gecesi idi. Sonra İstanbul tarafına dönüp camilerin mahyalarını seyrettiler. (s. 148)</p>	<p>Sie wandten sich zu den Leuchtschriften um, die an diesem Ramadan-Abend zwischen den Minaretten gespannt waren. (S. 40)</p>
<p>Evenselleştirme Bir gece Bursa’dan hoş sohbet, hovarda insanlar köye gelmişler; bir tanesi, gençlerin oturduğu yüksekçe yere bir perde germiş, Karagöz oynatmıştı. (s. 189)</p>	<p>Aus Bursa war seinerzeit eine Schar fideler leichtlebiger Menschen ins Dorf gekommen, und einer davon hatte vor den Kaffeehausgästen eine Leinwand aufgespannt und ein Schattenspiel aufgeführt. (S. 58)</p>
<p>Belirtikleştirme Sanırdım ki, insan Sulukuleli olur da adam olur, Parisli olur da eşek. (s. 196)</p>	<p>... da mir doch erschien, man könne aus einem Zigeunerviertel stammen und trotzdem ein rechter Kerl werden, oder aber aus Paris und ein rechter Esel. (S. 70)</p>

<p>Kültürel Eşdeğerlik “Zengin arabasını dağdan aşırır .. .” (s. 724) (Zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz ovada yolunu şaşırır.)</p>	<p>“Geld fährt auf hohen Schlitten.” (S. 255) (Geld fährt auf hohen Schlitten, Armut muß zu Fuße gehn.)</p>
--	--

Çevirmenin, Sait Faik Abasıyanık'ın öyküleri gibi çevirmeni zorlayan metinleri kültürel açıdan uzak bir dil olan Türkçeden Almancaya çevirirken göstermiş olduğu başarı ve başvurmuş olduğu diğer yöntemler, çevirmenin Türk dili ve kültürü kadar çeviri stratejilerine hâkimiyetini de gözler önüne sermekte, kullanılan dipnotların karşılaştığı çeviri zorluklarının üstesinden gelmek yerine Türk kültürünü ve Sait Faik'in öykücülüğünü tanıtmaya yönelik olduğunu göstermektedir.

Ayrıca çevirmenin Almanca çevirinin sonuna eklemiş olduğu on dört sayfa uzunluğundaki sonsöz, çevirmenin Sait Faik Abasıyanık'ın özgeçmişi, eserleri, özellikle de öykülerinin Türk edebiyatındaki yeri ve yazarın Türk edebiyatındaki konumu hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olduğunu da ortaya koymaktadır. Çevirmenin amacı, metnin önemini vurgulayarak olası okurların ilgisini çekmek, dolayısıyla eserin okunmasını sağlamaktır.

Sonuç olarak, çeviri stratejileri kadar yanmetinlerin de çeviri sürecindeki önemini altını çizmek gerekir. Güç ilişkileri, hamilik, kültürel aktarım ve ideoloji bağlamında ele alındığında; eser seçimi, çeviri sırasında tercih edilen stratejiler ve tüm bunlara eşlik eden iç ve dış yanmetinlerle çeviri süreci bir bütündür. Türkçe yazılmış klasik eserlerin çevirisi söz konusu olduğunda, araştırmacıların, yanmetinler üzerinde yapacakları çalışmalar, bizi dönemin çeviri normları hakkında bilgilendirirken, Türk kimliğinin çeviri eserler yoluyla temsili hakkında da değerli bilgiler sunar. Burada sözlerimize son verirken bu sempozyumda emeği geçen herkese bir kez daha teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Abasıyanık, Sait Faik (2009). *Sait Faik Abasıyanık - Bütün Eserleri*, Ed. Sevengül Sönmez, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Abasıyanık, Sait Faik (2012). *Sait Faik Abasıyanık - Geschichten aus Istanbul*, Çev. Gerhard Meier, Zürich: Manesse Verlag.

Aixelá, Javier Franco (1996). “Culture-Specific Items in Translation”, *Translation, Power, Subversion*, Ed. Roman Alvarez ve M. Carmen-Africa Vidal, Clevedon, Philadelphia, Adelaide: Multilingual Matters, s. 52-78.

Aksoy, Nüzhet Berrin (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*, Ankara: İmge.

Aktulum, Kubilay (1999). *Metinlerarası İlişkiler*. İstanbul: Öteki Yayınevi.

Genette, Gérard (1982). *Palimpsestes – La littérature au second degré*, Paris: Édition Seuil. https://www.uzh.ch/cmsssl/dam/jcr:00000000-6f0d-c673-0000-000035e557a5/Genette_Palimpsestes.pdf

Henry, Jacqueline (2000). “De l’érudition à l’échec: la note du traducteur”, *Meta* 45 (2), s. 228-240. <https://doi.org/10.7202/003059ar>

Kansu-Yetkiner, N., Yetkin-Karakoç, N. (2015). “Yüzyıllık süreçte Tevfik Fikret’in Şermin yapıtı bağlamında diliçi çeviri ve yanmetin olgusu”, *Bilig* 75, s. 195-225.

Kaplan, Ramazan (1988). *Klâsikler Tartışması, Başlangıç Dönemi*, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Koller, Werner (1979/1992). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Quelle&Meyer.

Kurultay, Turgay (1993) *Sanat Edebiyat Dergisi*, 150, s. 91-92.

Newmark, Peter (1988). *A Textbook of Translation*, New York, Londra: Prentice Hall.

Röhrich, Lutz ve Wolfgang Mieder (1977). *Sprichwort*. Metzler.

Sağlam, Musa Yaşar (1994). “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanlarında Atasözleri ve Deyimler”, *Gündoğan Edebiyat* 9, s.17-22.

Uluşahin, Esra (2018). “Orhan Kemal’in Bereketli Topraklar Üzerinde, Müfettişler Müfettişi, Üçkağıtçı Adlı Yapıtlarında Kültürel Unsurların

Çevirisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Humanitas* 6 (11), s. 11-31.
DOI: 10.20304/humanitas.297616.

Venuti, Lawrence (1995). *Translator's Invisibility: A History of Translation*, Londra, New York: Routledge.

